

# Novum

## Család és atyafiság: kinek számít ez ma?

### A rokoni kapcsolatok jelentőségéről és jelentéktelenségéről

Beszámoló a Holland és Közép-Kelet Európai Teológiai Fakultások VII. Konferenciájáról (Conference of Protestant Theological Faculties from Central and Eastern Europe and the Netherlands)

A klasszikus társadalommodellek szerint a család a társadalom legkisebb egysége, amely anyát, apát és legalább egy gyermeket foglal magában, akiket elsősorban a vérségi kapcsolat köt össze.<sup>1</sup> Köztudott az is, hogy nemcsak az élet továbbadásának biológiai letéteményese, hanem egyben az alapvető emberi értékek, viselkedésminták, készségek, képességek és hit továbbadásának közege is. Tagjai meghatározzák és befolyásolják egymás életét a szoros rokonsági kapcsolat és mindennapi érintkezésnek köszönhetően. Noha az európai kultúra évszázadokon át a keresztyén családot tekintette a társadalom alapjának, az utóbbi évtizedekben lezajlott világnézeti változások következtében már nem beszélhetünk a társadalommodellek koherenciájáról. A család ugyan a társadalom alapintézménye maradt, azonban képe és szerepe folyamatos átalakuláson ment át. Némelyek a társadalom alapegységének tekintett család kríziséről beszélnek, míg mások csupán átmeneti időszakról. Tény az, hogy posztmodern világunkban megváltozott a családkép, s a klasszikus keresztyén modell mellett vagy – mások szerint – ezzel szemben valami új van születőben (pl. a szingli, mint ideál).

Hogyan reagáljon mindezekre a teológia? Az április 21–25. között megszervezett *Holland és Közép-Kelet Európai Teológiai Fakultások VII. Konferenciája*, amelynek helyszíne Apeldoorn volt, ebből a kérdésből indult ki. A Kelet- és Nyugat-Európa határának tekintett berlini fal lebontását és a keleti tömbben élők relatív felszabadulását követően lehetőség adódott az évtizedekig titkos kapcsolatot ápoló holland és kelet-európai reformátusság kapcsolati szálainak szorosabbá fonására. Ezen szálak megerősítésének egyik konkrét megvalósulása ez a két évente megszervezett konferencia, amely jó lehetőség nemcsak a teológia aktuális kérdéseinek a megvitatására, hanem a Krisztus követésére elhívott egyház gondjainak megbeszélésére és a válaszok együttes keresésére. Így idén a keresztyén családmódel és annak kihívásai jelentették a konferencia alapkérdését.

Szabó Lajos arra figyelmeztet, hogy a „*tapasztalat és a reflexió feszültségének tudatos vizsgálatára ma nagy szüksége van a teológiának*”.<sup>2</sup> Mivel szembesül ma a család, és mit mutat a tapasztalat? Milyen a család biblikus modellje? E kettő feszültségében történhet a vizsgálódás.

Megnyitó eladásában – *Familie als Lebensform und Lebensschule der Humanität* – Gerard den Hertog (Theologische Universiteit Apeldoorn) a szekuláris és keresztyén családmódel történelmi változásait és a diskurzus mai állását mutatta be. A család klasszikus,

<sup>1</sup> A klasszikus modellt sokan kibővítették, és ide sorolják az örökbe fogadott gyermekeket (nincs vérségi kötelék), az örökbe fogadott szülőket (nincs vérségi kötelék, de gyermekként gondozzák a magukra maradt időseket), az apa vagy anya nélküli családot (csonka-család), stb.

<sup>2</sup> Szabó Lajos: *Alapozó ismeretek a gyakorlati teológiában*. Luther, Budapest 2004, 7.

vérségi meghatározása mellett hosszú időn át uralkodott a funkcionális meghatározás: munkaközösség, szexuális és élethordozó közösség, stb. Időbeli alakulását tekintve megállapítható, hogy a vérségi alapokon működő nemzetség fokozatosan elvesztette funkcionális jellegét, majd a 20. századi iparosodás következtében ugyanez történt a nagycsaláddal is. A család, amelyben 3–4 generáció is megfér egymás mellett, fokozatosan szűkült, mára pedig az individuum került előtérbe. Sőt: mára már a hosszú időn át közös nevezőnek tekintett vérségi kapcsolat is teret veszített. A szociális tudományok családmeghatározásának változása természetesen a teológiai diskurzust is meghatározzák.

A teológiai családmeghatározás manapság, akárcsak a szociális tudományok különböző részterületeinek meghatározásai, a család életforma és életiskola jellegét hangsúlyozza. De míg a szociális tudományok annak értéktoábbadói és magatartás-formáló jellegét emelik ki, addig a teológia a hit továbbadásának közegeként látja a családot.<sup>3</sup> Mirosław Volf horvát teológus mutat rá arra, hogy milyen veszélyeket hordoz az, ha a családot hit-átadó közegként határozzuk meg. Vallásszociológiai kutatásokra épülő személyes vallomása az elengedhetetlen teológiai kritika szemüvegén át láttatja a családot: „A statisztikák szerint a gyermekek túlnyomó többsége a szülők vallását fogadja el. Így hát nincs okom aggodalomra. Nagyon valószínű, hogy Nátánél, a fiam és öcsöcse, Áron bizonyos értelemben keresztyénként fognak felnőni. De mégis aggodom, leginkább azért, mert számomra nem kielégítő, hogy ő csak 'bizonyos értelemben' keresztyén. Figyelembe véve Kierkegaard keresztyénségkritikáját, inkább óhajtom, hogy ne legyen keresztyén, minthogy egy közömbös keresztyén vagy ami ennél rosszabb, fanatikus keresztyén legyen, aki a hit által a maga önző végleteit reklámozza.”<sup>4</sup>

A családmodellek utóbbi két évtizedben végzett empirikus vizsgálata azt hozta felszínre, hogy az emberek kiábrándultak a család romantikus megvalósulásának modelljéből. A 18. század végén jelentkező romantika mélyen megváltoztatta a házasság és a családi élet felőli szemléletet is. Némelyek szerint a jelenlegi kiábrándulás egyenes következménye a túlidealizált szerelemnek és családnak, megérkezés a családi idealizmusból a realizmusba. Sajnos, a teológia sem került el a család és házasság túlzott idealizálását. Sok modernkori teológus célként látta a családot, amelyben a „földi boldogság” szinte összetéveszthető Krisztus eljövendő országával.

Mára a nyugati demográfiai mutatók a család hanyatlásáról beszélnek: elöregedő társadalom, a válások magas száma, egymástól egyre távolabb élő rokonok. Az empirikus kutatások szerint a családok egyre kisebbek, és a kapcsolatok egyre kevesebb feszültséget bírnak el. A „régii szolidaritás” már nem tartja össze a családokat, és a kötelesség családi vonatkozásai is átalakulóban vannak.<sup>5</sup> A család-kutatások eredményei nagyon eltérő adatokat mutatnak a családtagok kapcsolatának intenzitásáról. Némelyek szerint a meglévő kapcsolatok sokkal intenzívebbek, mint korábban, míg mások szerint kevesebb a tagok interakciója. Don Browning egy „kialakulóban levő világméretű

<sup>3</sup> Höver, G. – de Kruijf, G. G.: O'Donovan, O. – Wannenwetsch, B.: *Die Familie im neuen Europa. Ethische Herausforderungen und interdisziplinäre Perspektiven*. Münster 2008, 76.

<sup>4</sup> Volf, Mirosław: *Against the tide. Love in a time of petty dreams and persisting enmities*. Eerdmans, Grand Rapids 2010, 68.

<sup>5</sup> A „régii szolidaritás” az ipari társadalom és család meghatározója, ahol az embereket a közösen vagy a közös cél érdekében végzett munka tartja össze. Az „új szolidaritás” jellemzője ez: „ura vagyok a helyzetnek.” Ld. Schaafsma, Petruschka: *Live solidarity, resilient families* című apeldoorni előadását.

családkrízisről,” Brenda Almond pedig „széttöredezett családról” beszél.<sup>6</sup> Érdekes módon, miközben a múlt század második felében a kutatások az individuum felértékelődését mutatják, megszületett a kontextuális terápia, mely az individuumot annak kapcsolataiban látta. Böszörményi Nagy Iván kontextuális megközelítése új távlatokat nyitott meg a lelkigondozás területén is. A kontextus olyan emberek közti dinamizmus és etikai összekapcsolódás, akik egymás létét fontosnak találják.<sup>7</sup> A kontextuális lelkigondozás az embert Istennel való kapcsolatában is megjeleníti, mivel „hitünk szerint az ember mindig Isten jelenlétében van, kéz a kézben másokkal”. Hanneke Meulink szerint a *coram Deo* mint a „nem gyanított harmadik” jelenik meg. Böszörményi szerint az egyén életét a kapcsolatokban megvalósuló „adás és elvétel” határozza meg. Így a kontextuális lelkigondozás szempontjából a család az *adás* (ajándék) és *elvétel* tankönyvéhez hasonlítható.<sup>8</sup>

A bibliKateológia területét vizsgálva azt láthatjuk, hogy ott sincs konszenzus a család szerepét illetően. Sokan a teremtésben meghatározott „szaporodjatok és sokasodjatok” (1Móz 1,28), illetve a „szerzek neki segítő társat, hozzá illőt” (1Móz 2,18) cél beteljesítésében látják fő funkcióját. Mások Jézus tanításaiból kiindulva a kapcsolatok hitben való átértékelődését hangsúlyozzák. Ismét mások, az eszkatológia felől nézve a család időszakosságát emelik ki.

Az Újszövetség családról szóló leírásaiban szembeötlő kettősség figyelhető meg. A család pozitív értékelése mindenki számára ismerős. Jézus a házasság Isten általi alapját hangsúlyozza, és elutasítja a zsidó szokásjog alapján gyakorolt válást, arra hivatkozva, hogy amit „az Isten egybekötött, ember azt el ne válassa.” (Mt 19,6) Továbbá a házasság teremtésbeli céljára mutat vissza. A Mk 7,9–13 tartalmazza az ötödik parancsolat eltorzult gyakorlatának korrekcióját: a szülők tiszteletét nem lehet kijátszani az áldozat elsőbbségével. Jézus világos jelzést ad a családi kapcsolatok rendbetételére nézve. Ugyanezt erősítik Pál Efézusi levélben található intései házastársakhoz, szülőkhez és gyermekekhez. Pál világossá teszi, hogy a családi kapcsolatok megújulása az újjászületés által lehetséges.

A család tekintetében nemcsak pozitív értékeléssel, hanem negatív jelzésekkel is találkozunk. Ha Jézus tanítására és viszonyulására gondolunk, megállapítható, hogy azt egyfajta visszautasítás is jellemzi. Nemcsak bátorít a család elhagyására, de úgy tűnik, kizárólagos feltételként szabja meg azt követői számára. Sőt, a családi kapcsolatok érzelmi átértékelését várja tanítványaitól: „Ha valaki én hozzám jó, és meg nem gyűlölí az ő atyját és anyját, feleségét, és gyermekeit, fitestvéreit és nőtestvéreit, sőt még a maga lelkét is, nem lehet az én tanítványom.” (Lk 14,26) Több ízben is elhatárolódik saját családjától: testvérei és édesanyja érkezésekor (Mk 3,31–35), a kánai menyegzőn édesanyjától (Jn 2,4). A Mk 3-ban Jézus világossá teszi, hogy a család nem a vérségi kötelék, hanem Isten által létrehozott egység. Mt 22,29–30 pedig arról szól, hogy az eszkatonban nincs házasság és családi élet: „a feltámadáskor nem nőszülnek, férjhez sem mennek, hanem olyanok lesznek, mint az angyalok a mennyben.”

<sup>6</sup> Browning, D. S.: World Family Trends. In: Gill, Robin (szerk.): *The Cambridge Companion to Christian Ethics*. Cambridge University Press, Cambridge 2001, 243.; továbbá, Almond, Brenda: *The fragmenting family*. Oxford University Press, Oxford 2006, 1.

<sup>7</sup> Böszörményi Nagy Iván – Krasner, R. Barbara: *Between give and take: a clinical guide to contextual therapy*. Brunner-Routledge, New York 1986, 8.

<sup>8</sup> Meulink-Korf, H. – van Rhijn, A.: *De onvermoede derde. Inleiding in het contextueel pastoraat*. Meinema, Zoetermeer 2002.

Mind a biblikatológia, mind a rendszeres teológia egyre nagyobb hangsúlyt fektet az eszkatologikus valóság jelenre gyakorolt hatásának felmutatására.<sup>9</sup> Ha a keresztyének élete eszkatologikus dimenzióba kerül az *unio mystica cum Christo* alapján, ennek hatása a jelen családi életére is kiterjed. Az elmondottak alapján három lehetőség mutatkozik a házasság és családi élet tekintetében: elvetése, beteljesülése vagy átalakítása.<sup>10</sup>

Ha azon elbeszéléseket vizsgáljuk, melyek Jézus otthonáról vagy családjáról szólnak, nemcsak Jézus elutasítása szembevetődő, hanem kiderül az is, hogy nem szívesen látott sem Názáretben (amely a szinoptikusok által bemutatott otthona), sem Jeruzsálemben (amint azt János evangélista megrajzolja). Jézus rideg viszonyulását megelőzi az, hogy nem fogadják el. A családja irányában tanúsított látszólagosan negatív viszonyulásának vizsgálatából pedig az derül ki, hogy annak háttérében nem a vérkapcsolatok elutasítása, hanem inkább családja lelkületének elutasítása áll. Szembevetődő Lukács evangélista különösen pozitív viszonyulása a rokoni kötelékekhez, annyira, hogy Isten országának megnevezésére a háznép (οἶκος) szót használja.

A tanítványság feltételeként tekintett család elhagyására és a rokoni kapcsolatokból való kilépésre felszólító szövegrészeket másfajta olvasata nem a kapcsolatoktól való elhatárolódást, hanem inkább a múlttal való szakítást emelik ki (Lk 9,57). Nem a család és Jézus követése kerül ellentétbe egymással, hanem a múltbeli célok és a Jézusban új célok felé irányított ember kerül döntés elé. Ilyen értelemben kerül szembe egymással Jézus figyelmeztetésében az otthon és az otthontalanság ellentétpárja is (Mt 8,18). Nem a családdal szemben ígér százszor többet követőinek, hanem inkább ahelyett, amit elhagytak, s ennek csupán egyik konkrét eleme a családi kötelék. Inkább a tanítványi prioritások meghatározása a cél, semmint a rokoni kapcsolatok tisztázásának kérdése. A tanítványnak elsődlegesen Jézust kell szeretnie mindenekelőtt és felett.

Ezen olvasatot erősíti Pál tanítása a családi kapcsolatokról. Jól ismert az apostol viszonyulása a házassághoz (1Kor 7). A házasság nélküli állapotot különleges karizmának nevezi. Némelyek rendelkeznek ezzel a különleges ajándékkal, míg mások nem. Házasságban élni tehát nem értékesebb, mint házasság nélkül, de mindkettőnek Istent kell szolgálnia. Pál nem utasítja el a házasságot, sőt a válás ellen emel szót (7,10), és a házasság Istentől kapott intézmény jellegét hangsúlyozza (7,2). De sokkal pozitívabb képet mutatnak ennél az Efézusi levél családi intelmei (Ef 5–6). A férj számára a modell Krisztus, a házastársi kapcsolatnak pedig Krisztus és az egyház kapcsolatának modelljéből kell táplálkoznia (Ef 5,22–23). A férj és feleség elválaszthatatlanok. Ez pedig különösen aktuális üzenet a mai individuális társadalom számára. Jézussal a családi kapcsolatok is átalakulnak, és megszentelődésünk konkrétan meglátszik benne.

Mind Jézus, mind pedig Pál a családi élet átértékelt és átformált valóságára irányítják figyelmünket. A jelen valóságánál fontosabb az eszkatologikus valóság, ennek pedig a családra nézve is következménye van.<sup>11</sup> Pál azt tanítja, hogy a család lehet ajándék, de lehet börtön is némelyek számára. Eszkatológiai szempontból minden

<sup>9</sup> Burger, J. M.: *Being in Christ. A Biblical and Systematic Investigation in a Reformed Perspective*. Wipf & Stock, Eugene 2008, 167–168. Ladd, G. E.: *A Theology of the New Testament*. Lutterworth Press, Cambridge 1994, 595–597.

<sup>10</sup> A három lehetőség felvázolása Jan Roskovectől származik. Roskovec, Jan: *Family in the early christianity*. Előadás, Apeldoorn.

<sup>11</sup> O'Donovan, O.: *Resurrection and Moral Order. An Outline for Evangelical Ethics*. Inver-Varsity Press, Leicester 1986, 71.

intézmény, így a család és házasság is időleges, de ugyanakkor nélkülözhetetlen.<sup>12</sup> Kálvin szerint, hogy elkerüljük a rendetlenséget az életben, szükség van bizonyos intézményekre, így többek között a házasságra is.

A kutatások inkább azt tették nyilvánvalóvá, hogy a Szentírásban sem találunk összefüggő családmódellet, és ez se nyújt homogén normatív módellet. Inkább azt mutatja be, hogyan alakulnak át az elsődleges kapcsolatok Isten gyermekeinek életében. Ugyanakkor bizonyos normákat sorol fel mind a házasságra, mind a családi kapcsolatokra nézve. A család a szeretetközösség elsődleges közege, amelyben Krisztus szeretetét kell gyakorolnunk, bármit is hoz a mindennapi élet.

A vérségi kapcsolatok átformálódnak a Lélek által. Az Újszövetség olyan példákat is állít elénk, amelyek azt szemléltetik, hogy a vérségi kapcsolatok hitkapcsolatokká is formálódnak. Több olyan példa is áll előttünk, mely a teljes „háznép” egyházzá való alakulását szemlélteti. Az ókori Keleten a háznép egyértelműen inkluzív fogalom volt, mert nemcsak a vérségi kapcsolatokat jelentette, hanem adott esetben a családhoz oldalágon tartozók, szolgák, sőt akár hosszabb ideig a családnál tartózkodó vendégeket is. Az Újszövetség családfogalmának egyházzal kapcsolatos használata a befogadó egyházmodellt állítja elénk, amely ellenkultúrát hoz létre, s ez szembehelyezkedik egyrészt a nyugati individualizmussal, másrészt a kizáró jellegű szeparációval. Az egyház és család (vagy a befogadó „háznép”) párhuzamát a miszsió szempontjából is fontos hangsúlyoznunk. Fontos felmutatnunk, hogy a keresztyén családnak fontos feladata van a hit szerinti élet gyakorlásában és megtartásában, illetve az új nemzedékek ebben való gyakoroltatásában, ugyanis a keresztyén életvitel fennmaradása nem történik automatikusan.

**Simon János**

---

<sup>12</sup> van Vlastuin, Wim: *The Family Life in the Eschaton*. Előadás, amely a Holland és Közép-Kelet Európai Teológiai Fakultások VII. Konferenciáján hangzott el, Apeldoorn, 2010. ápr. 21–25.